

4.2.3.2. Wydział Parafialny w Gostkowie. 4.2.3.3. Wydział Parafialny w Gostyniu. 4.2.3.4. Wydział Parafialny w Konarzewie. 4.2.3.5. Wydział Parafialny w Krotoszynie. 4.2.3.6. Wydział Parafialny w Zbąszyniu. 4.2.3.7. Wydziały Parafialne Poznańskiego Okręgu Caritas. 4.3. Statystyka działań dobroczynnych Wydziałów Parafialnych Caritas. **5. Działalność Caritas.** 5.1. Pomoc dobroczynna. 5.2. Pomoc religijna. 5.2.1. Apostolstwo chorych. 5.2.2. Opieka nad kombatantami i ofiarami wojny. 5.2.3. Apostolstwo więzienne i opieka nad byłymi więźniami. 5.2.4. Opieka nad emigracją zarobkową. 5.3. Pomoc ekonomiczna. 5.3.1. Zwalczanie włóczęgostwa i żebractwa. 5.3.2. Pomoc bezrobotnym i bezdomnym. Inicjatywa ogródków działkowych. 5.3.3. Wspieranie zatrudnienia i pośrednictwo pracy. 5.3.4. Wsparcie przedmiotowe. 5.3.5. Opieka nad inteligencją. 5.3.6. Opieka nad samotnymi matkami i nieślubnymi dziećmi. 5.3.7. Przeciwdziałanie prostytucji. 5.4. Działania wychowawczo-oświatowe. 5.4.1. Opieka nad dziećmi i młodzieżą. 5.4.2. Pomoc młodzieży wychowawczo zaniedbanej. 5.4.3. Propagowanie idei dobroczynnej. 5.5. Kursy, wizytacje i wydarzenia okolicznościowe. 5.5.1. Kursy charytatywne. 5.5.2. Wizytacje. 5.5.3. Wydarzenia okolicznościowe. 5.6. Wydawnictwa i promocja. 5.6.1. „Przewodnik Miłosierdzia”. 5.6.2. „Ruch Charytatywny”. 5.6.3. Inne wydawnictwa. 5.6.4. Współpraca z lokalną prasą i radiem. **6. Współpraca z innymi organizacjami dobroczynnymi.** 6.1. Konferencja św. Wincentego à Paulo. 6.2. Stowarzyszenie Pań św. Wincentego à Paulo. 6.3. Komitet Tanich Kuchen. 6.4. Towarzystwo Kolonii Letnich „Stella”. 6.5. Katolickie Towarzystwo Ochrony Kobiet i Misje Dworcowe. 6.6. Akcja Katolicka.

Ks. Waldemar Hanas
e-mail: dyrektor@archpoznan.pl

Ks. Volodymyr IVASIVKA, *Św. Paweł jako apostoł na podstawie dzieł św. Jana Chryzostoma*. Promotor: ks. dr hab. Piotr Szczur, prof. KUL (Lublin). Recenzenci: ks. prof. dr hab. Norbert Widok (Uniwersytet Opolski), ks. prof. dr hab. Józef Naumowicz (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie). DOI: <http://dx.doi.org/http://dx.doi.org/10.18290/rt20674-12>

Powołanie do grona apostołów czy uczniów Chrystusa, a zatem stawanie się osobą, na której spoczywa bardzo odpowiedzialna misja świadczenia o miłości Boga do grzesznego człowieka oraz głoszenie Ewangelii wszelkiemu stworzeniu (por. Mk 16,15), nie było darem zarezerwowanym jedynie dla wezwanych do kolegium Dwunastu lub też należących do grupy siedemdziesięciu dwóch. Potwierdza to zmartwychwstały Chrystus, który po swym wniebowstąpieniu, jako pierwszy „apostoł” (por. Hbr 3,1b), nadal działał, troszcząc się o sukces misji apostołskiej, powołując również inne osoby, wśród których na szczególną uwagę zasługuje św. Paweł. Z analizy Dziejów Apostolskich oraz Pawłowej spuścizny epistolarnej jasno wynika, że jego rolę w rozpowszechnianiu nauki Jezusa jest trudno przecenić, z czym zresztą w pełni zgadza się wybitny Ojciec Kościoła Jan Chryzostom (ok. 350-407). Warto dodać, że jego postać, w całym Kościele – zarówno Wschodnim jak i Zachodnim – do dzisiaj cieszy się bardzo wielkim szacunkiem, gdyż jego zasługi w różnych dziedzinach życia kościelnego są naprawdę ogromne, a wszystkie dzieła, które dotrwały do naszych czasów, obejmują 18 tomów *Patrologii Greckiej* Migne’a (t. 47-64). Nieprzypadkowo św. Jan Paweł II († 2005) w swym liście *Duodecimum saeculum* z okazji 1200. rocznicy II soboru w Nicei, który miał miejsce w 787 r., obok innych Ojców właśnie zlotoustego

kaznodzieję uznał za jednego z ważniejszych reprezentantów Tradycji Wschodu¹. Także w tradycji łacińskiej Antiocheńczyk nie został pozbawiony należnej mu czci. Między innymi został przyznany mu tytuł „wielkiego Doktora Kościoła”². W życiu Ukraińskiego Greckokatolickiego Kościoła św. Jan Chryzostom również posiada szczególne miejsce. Przykładowo, liturgia, która prawie codziennie jest odprawiana w tym Kościele, nosi miano św. Jana Chryzostoma; duchowni często opierają swe kazania na dziełach złotoustego kaznodziei, a fragment z jego *Homilii wielkanocnej* każdego roku jest czytany w czasie Wielkiej Jutrznii w Wielką Sobotę; ponadto istnieje wiele modlitw używanych w tym Kościele, których autorstwo przypisywane jest Janowi Chryzostomowi.

Należy też zauważyć, że Jan Złotousty – jeden z najwybitniejszych przedstawicieli szkoły antiocheńskiej, był wielkim miłośnikiem św. Pawła, którego uważał za prawdziwego apostoła i wzór do naśladowania. W dysertacji pt. *Św. Paweł jako apostoł na podstawie dzieł św. Jana Chryzostoma* przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych w obszarze tego właśnie zagadnienia. W badaniach tych posłużono się dwoma metodami naukowymi: filologiczną i historyczno-porównawczą, które są najczęściej stosowane w trakcie analizy naukowej tekstów patrystycznych i całkowicie odpowiadają sposobowi dochodzenia do prawdy w pracy nad źródłami.

Waga tematu niniejszej rozprawy wiąże się z dość powszechnym przekonaniem, obecnym w środowisku Kościoła pierwotnego i szeroko wówczas dyskutowanym, że św. Pawłowi nie przysługuje prawo do bycia uznawanym za prawdziwego apostoła Chrystusa (w węższym znaczeniu tego słowa), jako że nie należał do kolegium Dwunastu, powołanego przez Jezusa w trakcie Jego ziemskiego życia. Dobrym przykładem takiej sytuacji może być, z jednej strony, sam List do Galatów, w którym Paweł – pisząc przeciw do chrześcijan – udowadniał, że ma prawo nazywać się apostołem, z drugiej zaś dzieło neoplatońskiego filozofa Porfiriusza (232-305) pt. *Contra christianos*, w którym autor – poganin – kwestionował apostołat Pawła, a na podstawie Pisma Świętego wykazywał niekonsekwencje w jego postępowaniu i nauczaniu. Zatem celem pracy nie było przedstawienie Chryzostomowego komentarza na temat nauczania Pawła, lecz jak wynika z tytułu, ukazanie osoby jako apostoła, a nie ucznia Dwunastu. Z tego powodu informacje na temat nauki Pawła zostały ograniczone do minimum, a sama rozprawa posiada charakter bardziej historyczny.

Dla omówienia tematu – ze względu na przeobfitą spuściznę literacką Jana Chryzostoma – za podstawowe źródła przyjęto trzy dzieła, reprezentujące trzy gatunki literackie: homilię, komentarz i mowę pochwalną (panegiryk). W związku z tym głównymi źródłami poddanymi analizie były: *In Acta Apostolorum homiliae*³, *In epistulam ad Galatas commentarius*⁴ oraz *De laudibus sancti Pauli apostoli homiliae*⁵. Poza tym wymienione dzieła zostały wybrane z tego powodu, iż w komentowanych przez Chryzostoma tekstach Dziejów Apostolskich (spec. Dz 8-28) oraz Listu

¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Duodecimum saeculum* 6, w: *Listy Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. M. Romanek, Kraków 2007, s. 264.

² Por. F. DRĄCZKOWSKI, *Patrologia*, Pelpin–Lublin 2007, s. 9.

³ IOHANNES CHRYSOSTOMUS, *In Acta Apostolorum homiliae* 1-55 (CPG 4426), PG 60, k. 13-384.

⁴ IOHANNES CHRYSOSTOMUS, *In epistulam ad Galatas commentarius* (CPG 4430), PG 61, k. 611-682; przekł. polski J. Iluk: JAN CHRYSZOSTOM, *Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów*, ŻMT 47, Kraków 2008, s. 15-136.

⁵ IOHANNES CHRYSOSTOMUS, *De laudibus sancti Pauli apostoli homiliae* 1-7 (CPG 4344), red. A. Piédagnel, SCh 300, Paris 1982, s. 112-321; przekł. francuski tamże; przekł. polski homilii 1. i 7. T. SINKO, w: ŚW. JAN ZŁOTOUSTY, *Dwadzieścia homilij i mów*, Kraków 1947, s. 212-219, 220-227; przekł. polski homilii 3. W. Kania, w: ŚW. JAN CHRYSZOSTOM, *Homilie i kazania wybrane*, PSP 8, Warszawa 1971, s. 156-161; przekł. polski homilii 1-7 J. Szwed-Kostecka: JAN CHRYSZOSTOM, *Homilie panegiryczne o św. Pawle*, Kraków 2015, s. 37-93.

do Galatów (spec. Ga 1-2) znajduje się wiele informacji, które dostarczają najwięcej wiedzy o wydarzeniach z życia św. Pawła. Nie znaczy to jednak, że inne pisma kaznodziei zostały zupełnie pominięte, gdyż okazjonalnie korzystano również i z innych tekstów Chryzostomowych.

Chociaż za najlepszą edycję całości literackiego dorobku Jana Chryzostoma w oryginalnym języku greckim należy uznać wydanie H. Savile (Etonae 1612-1614), co zresztą potwierdza współczesny polski patrolog M. Starowieyski⁶, to jednak z racji utrudnionego dostępu do tej publikacji, w niniejszej pracy zostały wykorzystane dzieła złotoustego kaznodziei opublikowane w *Patrologia Graeca* Migne'a, z wyjątkiem tych, które doczekały się nowoczesnych wydań krytycznych w serii *Sources Chrétiennes*.

Omawiana dysertacja obejmuje pięć rozdziałów o zróżnicowanej, niekiedy wręcz nieproporcjonalnej objętości, co jest efektem rozmaitej objętości materiału podawczego. Tak więc pierwszy rozdział – mający charakter biblijno-patrystyczny – został poświęcony zagadnieniu apostołatu w Kościele pierwotnym. Wyjaśniono w nim takie zjawiska, jak: znaczenie w starożytności samego pojęcia *apostoloj*, kontekst jego używania oraz apostołstwo w świetle nowotestamentalnych tekstów biblijnych. W następnej kolejności został omówiony problem tego, komu – w przekonaniu autorów Nowego Testamentu – przysługiwał tytuł apostoła. W dalszym toku rozważań została zamieszczona analiza patrystycznego ujęcia apostołatu w ujęciu chrześcijańskich pisarzy pierwszych wieków, a także kwestia apostołatu hierarchii kościelnej, zwłaszcza biskupów jako następców apostołów oraz osób świeckich, które również przyłączały się do rozpowszechniania Słowa Bożego.

Z wypowiedzi Jana Chryzostoma wynika, że jednym z najważniejszych potwierdzeń faktu, iż Paweł rzeczywiście był prawdziwym apostołem Chrystusa – uznanym przez kaznodzieję za równego godnością pierwszemu wśród Dwunastu, tj. Piotrowi – były trzy podróże misyjne odbyte przez byłego prześladowcę chrześcijan, w trakcie których przemierzył on ogromną przestrzeń geograficzną. W drugiej więc części rozprawy – w oparciu o spuściznę literacką Chryzostoma – przedstawiono geograficzny zasięg działalności Pawła na terenach całego Imperium Rzymskiego – od Jerozolimy po Rzym, co jest świadectwem niezwyklej aktywności misyjnej apostoła. Analizując pobyty Pawła w poszczególnych miastach i miejscowościach ówczesnego Cesarstwa, złotousty kaznodzieja wskazywał ponadto na różne aspekty jego życia, za każdym razem mocno podkreślając zasługi apostoła, kierującego się w swej codzienności natchnieniami Ducha Świętego i nieustannie wspieranego objawieniami umacniającego go Jezusa Chrystusa. Należy zauważyć, że w odczuciu Antiocheńczyka Paweł, określany mianem „sternika Kościoła”, był także prorokiem, zapowiadającym zbawienie innych, narzędziem w rękach Bożych, osobą zdolną do reagowania na trudności swych bliźnich mimo skrajnych niebezpieczeństw i do wdzięczności za okazaną pomoc. Idąc dalej, Złotousty uznawał umiłowanego przez siebie apostoła za człowieka „posiadającego pierwszeństwo”, którego zaangażowanie w ewangelizację niekiedy przewyższało aktywność pozostałych apostołów, a jego męczeńska śmierć była uwieńczeniem życia w całości poświęconego apostołatowi.

Głoszenie Ewangelii Chrystusowej przez Pawła, którego Złotousty w swych dziełach często określał mianem „apostoł”, przebiegało głównie w dwóch odmiennych środowiskach religijnych i kulturowych. Z tego powodu synagoga i Areopag, jako symbole dwóch środowisk apostołskiej działalności Pawła, stały się przedmiotem dociekań trzeciej części prezentowanego studium, w której ukazano misję ewangelizacyjną prowadzoną wśród Żydów oraz pośród ludów pogańskich. Od samego początku Paweł dawał jednak priorytet współrodakom. Synagoga była więc miejscem, w którym przyszedł apostoł, jeszcze przed swym nawróceniem „u stóp Gamaliela”, uznanego przez Chryzostoma za mistrza Pawła, poznawał Prawo, a następnie je komentował. To

⁶ Por. M. STAROWIEYSKI, *Bibliografia uzupełniająca*, w: J.N.D. KELLY, *Złote Usta. Jan Chryzostom – asceta, kaznodzieja, biskup*, tłum. K. Krakowczyk, Bydgoszcz 2001, s. 322-327.

w tym miejscu Paweł zawsze rozpoczynał głoszenie Dobrej Nowiny w miastach, w których mieszkali Żydzi i związani z judaizmem poganie. Jednocześnie to właśnie współrodacy stali się głównymi oponentami Pawła, co skutkowało tym, że Ojciec Kościoła, nie przebierając w słowach, uznawał ich za szaleńców i „dzieci diabła”. W tych trudnych okolicznościach życiowych apostoł jednak nieustannie „współpracował” z Bożą łaską, korzystając równocześnie z pomocy współbraci w wierze, dla których zresztą stał się przywódcą. Jest to niezmiernie ważne, gdyż właśnie zaangażowanie misyjne pośród Żydów i Greków skutkowało nie tylko powszechnym uznaniem Pawła, ale i niebezpiecznymi prześladowaniami ze strony nieprzyjaciół oraz długimi procesami sądowymi, wytaczanymi przez miejscowe jednostki władz żydowskich i rzymskich.

Rozdział kolejny wiąże się z zagadnieniem środków, jakimi Paweł posługiwał się dla rozpowszechnienia Dobrej Nowiny, a także wybranymi aspektami treści jego nauczania. W oparciu o literacką spuściznę Jana Chryzostoma, w trakcie badań udało się również dojść do wniosku, że Paweł – jak zresztą każdy apostoł – w swej aktywności misyjnej posługiwał się różnymi metodami, nieustannie troszcząc się o dobro kerygmatu. Przykładowo odwiedzał on synagogi żydowskie, wstępował, zwłaszcza w trakcie obchodów wielkich świąt religijnych, do większych miast rozmieszczonych na ogromnych połaciach Imperium Rzymskiego, opuszczał te miejscowości, gdy ktoś inny już głosił Słowo Boże, a także często powtórnie odwiedzał założone przez siebie wspólnoty chrześcijańskie. Należy jednak zauważyć, że Pawłowe podejście do nauczania Żydów nieco różniło się od nauczania pogan. W misji wśród wyznawców judaizmu, podobnie jak Chrystus, za najbardziej efektywne narzędzie uznawał głoszenie kerygmatu w oparciu o teksty starotestamentalne. Na ich podstawie udowadniał, że Chrystus był prawdziwym Mesjaszem. Posługiwanie się cytatami biblijnymi służyło mu także pomocą we własnej apologii, gdy bronił się przed różnego rodzaju zarzutami ze strony nieprzyjaciół. Właściwie z tego powodu Paweł został określony przez kaznodzieję mianem wiernego stróża, sługi, nauczyciela oraz interpretatora Pisma Świętego. Z absolutnie innym środowiskiem kulturowym spotkał się Paweł opuszczając Palestynę. Zmierzył się wówczas z grecką kulturą i myślą filozoficzną. Przykładem tego był pobyt w starożytnym mieście Hellady – Atenach. Komentując to wydarzenie, Antiocheńczyk uznał apostoła za człowieka przewyższającego mądrością tamtejszych filozofów, znającego pisma autorów pogańskich oraz umiejętnie stosującego zasady akomodacji misyjnej, gdyż dla dobra kerygmatu posługiwał się również dorobkiem kultury klasycznej.

Ponieważ powinnością każdego wielkiego apostoła jest nie tylko zaangażowanie misyjne, ale i wyróżnianie się w walce z wadami oraz dążenie do doskonałości w życiu duchowym, niniejsze studium zostało sfinalizowane przywołaniem i omówieniem cnót oraz szlachetnych cech, którymi w swej codzienności najbardziej odznaczał się – według Antiocheńczyka – umiłowany przez niego apostoł. Analizie zostały poddane takie przymioty Pawła, jak: miłość do Boga i bliźniego, pokora, mądrość, odwaga, łagodność, zapał, gorliwość, roztropność i ubóstwo. To właśnie one najdobitniej potwierdzają świętość osoby apostoła. Poza tym wszystkie powyższe cnoty i cechy apostoła, na które wskazywał Złotousty, podając jakby zarys aretologii w praktyce, świadczą o tym, że Paweł także był człowiekiem bardzo cnotliwym i wolnym od różnego rodzaju pożądań. Żadne namiętności nie miały w nim swojego śladu, a takie wady, jak gniew, nienawiść, pochlebstwo, pycha lub samochwalstwo, były mu obce. Dla Chryzostoma stał się on osobą, która skupia w sobie wszystkie cnoty, stając się pierwowzorem dla innych. Jego duszę uznał on za „łakę cnót” i „raj duchowny”. W końcu warto kolejny raz odwołać się do złotoustego kaznodziei, zachęcającego innych do naśladowania apostoła, przytaczając jego słowa: „To wszystko zaś powiedziałem nie broniąc Pawła, ponieważ nie potrzebuje naszej mowy tak jak jego pochwała «nie od ludzi, lecz od Boga» (Rz 2,29c), ale żeby nauczyć słuchaczy czynienia wszystkiego zgodnie z koniecznością, co zresztą polecałem wcześniej”⁷.

⁷ IOHANNES CHRYSOSTOMUS, *De laudibus sancti Pauli apostoli hom.* 6, 14, 1-5, SCh 300, 290, tłum. własne.

Mimo przeprowadzenia bardzo dokładnej analizy pism autorstwa Chryzostoma, w szczególności tych wybranych jako podstawowy materiał źródłowy, tj.: *In Acta Apostolorum homiliae*, *In epistulam ad Galatas commentarius* oraz *De laudibus sancti Pauli apostoli homiliae*, niniejsze opracowanie nie wyczerpuje w całości tematu związanego ze spojrzeniem Jana Chryzostoma na św. Pawła jako apostoła. Ze względu na obfitą spuściznę literacką Antiocheńczyka przedstawiona dysertacja może stać się inspiracją i punktem wyjścia dla dalszych badań naukowych: zarówno analitycznych, jak i porównawczych. Z jednej strony stanowi ona dalsze aktualizowanie samej osoby kaznodziei oraz św. Pawła, z drugiej zaś ukazuje, jak w „złotym okresie patrystyki” patrzono na postać „Apostoła Narodów”. Tak więc na podstawie przeprowadzonych badań można dojść do wniosku, że w przekonaniu Złotoustego Paweł był prawdziwym i świętym apostołem Chrystusa. Potwierdziły to następujące, odkryte dzięki studium fakty: Chrystus, od którego bezpośrednio, bez jakiegokolwiek pośrednictwa uzyskał on wiedzę zbawczą, powołał go osobiście, Paweł swą kerygmą objął ogromne obszary ówczesnego Cesarstwa Rzymskiego, działał w różnych, całkowicie odmiennych środowiskach kulturowych, wśród nieustannych prześladowań i procesów sądowych, a w trakcie głoszenia Ewangelii używał rozmaitych środków i posługiwał się różnorodnymi metodami oraz prowadził głębokie życie duchowe, czego przypieczętowaniem była skuteczna walka z wadami i nabyte cnoty.

I. Apostolat w Kościele pierwotnym. 1.1. Apostoł w nowotestamentalnej tradycji biblijnej. 1.2. Apostolat w ujęciu patrystycznym. **II. Zasięg geograficzny działalności św. Pawła.** 2.1. Jerozolima. 2.2. Antiochia. 2.3. Filippi. 2.4. Ateny. 2.5. Korynt. 2.6. Efez. 2.7. Troada. 2.8. Malta. 2.9. Rzym. **III. Środowiska działalności misyjnej św. Pawła.** 3.1. Działalność wśród narodu wybranego. 3.1.1. Nauczanie w synagogach. 3.1.2. Prześladowanie Pawła ze strony Żydów. 3.1.3. Paweł przed „sądami” żydowskimi. 3.2. Misja wśród pogan. 3.2.1. Nauczanie w miejscach publicznych. 3.2.2. Prześladowanie Pawła ze strony pogan. 3.2.3. Paweł przed sądami rzymskimi. **IV. Apostolskie środki i treść nauczania św. Pawła.** 4.1. Akomodacja misyjna w posłudze apostolskiej. 4.1.1. Posługiwanie się *Pismem Świętym* w stosunku do Żydów. 4.1.2. Wykorzystanie kultury klasycznej wobec pogan. 4.2. Istotne elementy nauczania. 4.2.1. Odwoływanie się do trybu życia przed nawróceniem. 4.2.2. Obrona własnego posłannictwa apostolskiego. 4.2.3. Wiara i Prawo w kerygmacie Pawłowym. 4.2.4. Głoszenie Chrystusa zmartwychwstałego. **V. Cnoty i cechy apostoła.** 5.1. Umiłowanie Chrystusa. 5.2. Umiłowanie słuchaczy. 5.3. Pokora. 5.4. Mądrość i inteligencja. 5.5. Odwaga. 5.6. Łagodność. 5.7. Zapał i gorliwość. 5.8. Roztropność. 5.9. Ubóstwo. 5. 10. Świętość życia. 5.10.1. Walka z wadami. 5.10.2. Zdobywanie cnót.

Ks. Volodymyr Ivasivka
e-mail: vova.ivasivka@gmail.com

Kacper KLUSEK, *Teologiczne aspekty władzy na podstawie „Moralia in Iob” św. Grzegorza Wielkiego*. Promotor: ks. prof. dr hab. Jerzy Pałucki (KUL), ks. prof. dr hab. Bogdan Cześn (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. dr hab. Jerzy Wojtczak-Szyszkowski (Uniwersytet Warszawski).

DOI: <http://dx.doi.org/http://dx.doi.org/10.18290/rt20674-13>

Św. Grzegorz Wielki, którego pontyfikat przypadał na lata 590-604, wywodził się z patrycjuszowskiej, rzymskiej rodziny Anicjuszów. Został nazwany Wielkim dzięki sile ducha, przez co wyróżniał się na tle ówczesnego podupadającego społeczeństwa, podzielonego i zmęczonego